

دانشگاه پیام نور

مرکز دامغان

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته حقوق

گرایش: جزا و جرم شناسی

« بررسی تطبیقی حقوق شهروندی زندانیان در ایران و فقه اسلامی و اسناد بین المللی »

استاد راهنما

دکتر مهدی مومنی

نگارش:

زهرا خاتونی

زمستان ۱۴۰۱

تاریخ: ۱۴۰۱/۱۱/۹
 شماره: ۳۱۱/۱۳۹۷/۰۱/۴۰۱
 پیوست: -

مرکز دامغان

جمهوری اسلامی ایران
 وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم زهرا خاتونی دانشجوی رشته حقوق جزا و جرم شناسی به شماره دانشجویی ۹۹۰۱۹۲۳۳۸ تحت عنوان بررسی تطبیقی حقوق شهروندی زندانیان در ایران و فقه اسلامی و اسناد بین المللی جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد نامبرده با حضور هیات داوران در مورخ ۱۴۰۱/۱۱/۰۵ ساعت ۱۴:۰۰ در محل مرکز دامغان برگزار و پس از ارزیابی پایان نامه مذکور به شرح زیر ارزیابی گردید.

نمره نهایی	نمره دفاع بر مبنای ۲۰	
۱۸/۵	۱۸/۵	به عدد
هیجده و نیم	هیجده و نیم	به حروف

امضا	محل خدمت	مرتبه دانشگاهی	نام و نام خانوادگی	هیات داوران
	سازمان مرکزی دانشگاه پیام نور	استادیار	آقای دکتر مهدی مومنی	استاد راهنما
---	---	---	---	استاد مشاور
	دانشگاه پیام نور مرکز قم	استادیار	آقای دکتر محمدرضا ظفری	استاد داور
	دانشگاه پیام نور مرکز دامغان	مسئول آموزش	خانم صدیقه مقدسی	نماینده تحصیلات تکمیلی

نمره نامبرده بر اساس یخسنامه ها و دستورالعمل های مربوط به دستاوردهای پژوهشی مستخرج محاسبه و در تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۰۵ نهایی شده است.

نام و امضای رئیسی مرکز
 نام و امضای کارشناس پژوهشی مرکز

*) نمره دستاورد پژوهشی برابر دستورالعمل مربوطه در مهلت مقرر پس از دفاع تعیین شده و توسط کارشناس پژوهشی محاسبه و نمره نهایی اعلام می گردد.

*) مهر و امضای رئیسی مرکز حداقل در یک نسخه جهت امور فارغ التحصیلی و بازگزارى در گزارش ۱۷۰۰ سامانه گلستان الزامی است.

*) دانشجو می تواند حداکثر ۱۲ ماه پس از تاریخ دفاع با ارائه مستندات نسبت به اخذ نمره دستاوردهای پژوهشی اقدام نماید.

گواهی اصالت، نشر، حقوق مادی و معنوی اثر

اینجانب دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد رشته..... به شماره دانشجویی مرکز/ واحد.....، موارد سه گانه ذیل را گواهی می نماید:

- ۱- طالب مندرج در این پایان نامه، نتیجه تحقیق شخصی بوده و چنانچه در نگارش و تدوین پایان نامه خود از فکر، ایده، نوشته و آثار افراد دیگری بهره گرفته ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد را بر عهده خویش دانسته و پاسخگوی آن خواهم بود.
- ۲- چنانچه براساس مطالب مندرج در پایان نامه خود قصد چاپ و انتشار مقاله، کتاب و ... را داشته باشم، استاد راهنما را مطلع نموده و با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب و هر نوع تولیدات علمی، به صورت مشترک مبادرت می نمایم.
- ۳- کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نورآوری ناشی از تحقیق در موضوع این پایان نامه، به دانشگاه پیام نور تعلق دارد.

نام و نام خانوادگی

تاریخ و امضاء

تقدیم به:

به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خود گذشتگان به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است به پاس قلب‌های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهمشان به شجاعت می‌گراید و به پاس محبت‌های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی‌کنند این مجموعه را به پدر و مادر عزیزم تقدیم می‌کنم.

سپاسگزاری

تشکر و قدردانی:

خداوند را سپاس میگویم که به من فرصت داد تا عمر خود را در راه تحصیل علم و دانش سپری کنم، و همواره استادانی دلسوز و فرزانه بر سر راهم قرار داد تا در این راه دراز و بی پایان علم جویی، راهنمای راهم و تسکین آتش سیری ناپذیرم باشند. به امید آنکه به یاد خورشید تابان راهم، شمع کوچکی بر سر راه تشنگان دیگر باشم.

با سپاس از

راهنمای فرزانه، مشوق راه علم

استاد/اساتید ارجمند :

جناب آقای دکتر مهدی مومنی

چکیده

با در نظر گرفتن اینکه زندان در حال حاضر به عنوان مجازات اصلی و عام تبدیل شده و نزد بعضی از حقوقدانان از کارآمدترین و مهمترین مجازات‌ها محسوب می‌گردد و از طرفی زندانی، انسان بوده و برخوردار از کرامت و ارزش‌های انسانی است و با مجازات حبس، صرفاً آزادی جسم او محبوس می‌گردد و دیگر حقوق شهروندی او پابرجاست. بررسی موضوعات مربوط به زندانیان و حقوق شهروندی آنها در زندان، از دیدگاه فقه و قانون ایران و اسناد بین‌المللی موضوع تحقیق این پایان‌نامه قرار گرفته است. زندانیان از حقوق شهروندی در قوانین موضوعه ایران و نیز اسناد بین‌المللی برخوردار بوده و حقوق آن‌ها تضمین شده است و بسیاری از کشورها در سراسر جهان براساس قوانین موجود و کنوانسیون‌ها و توافقات، حقوق مختص به زندانیان را در این مورد امضا نموده‌اند که از اصلی‌ترین آنها بیانیه‌ی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون سازمان ملل بر منع شکنجه و... می‌باشد. حقوق شهروندی زندانیان در قوانین موضوعه ایران نیز برطبق تصریح قانون اساسی مورد حمایت قرار گرفته است. پایان‌نامه پیش‌رو که با تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای گردآوری و تهیه شده درصدد پاسخگویی به حقوق شهروندی زندانیان در ایران و فقه اسلامی و اسناد بین‌المللی است.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، زندانی، حبس، قوانین موضوعه، فقه، اسناد بین‌المللی

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه
چکیده.....	خ.....
فصل اول: کلیات و مفاهیم.....	۱.....
کلیات.....	۲.....
مقدمه.....	۲.....
۱-۱- بیان مسئله.....	۴.....
۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۶.....
۱-۳- اهداف تحقیق.....	۷.....
۱-۴- سوال های تحقیق.....	۷.....
۱-۵- فرضیه های تحقیق.....	۸.....
۱-۶- پیشینه تحقیق.....	۸.....
۱-۷- روش تحقیق.....	۱۰.....
۱-۸- ساماندهی تحقیق.....	۱۰.....
۱-۹- مفهوم شناسی.....	۱۰.....
۱-۹-۱- مفهوم حق.....	۱۰.....
۱-۹-۲- مفهوم حقوق شهروندی.....	۱۱.....
۱-۹-۳- مفهوم زندان.....	۱۴.....
۱-۹-۴- مفهوم مجازات.....	۱۴.....
۱-۹-۵- مفهوم زندانی.....	۱۴.....

۱۰-۱- تاریخچه حقوق شهروندی.....	۱۵
۱-۱۰-۱- حقوق شهروندی در ایران.....	۱۶
۲-۱۰-۱- اهمیت و ضرورت اجرای حقوق شهروندی.....	۱۸
۱۱-۱- زندان از منظر قانون.....	۱۹
۱-۱۱-۱- حقوق زندانیان در قوانین ایران.....	۱۹
۲-۱۱-۱- حقوق شهروندی زندانیان.....	۲۱
فصل دوم: حقوق شهروندی زندانیان در قوانین داخلی ایران و بررسی آن از منظر فقه اسلامی. ۲۵.	
۱-۲- بررسی تحولات حقوق زندانیان در ایران.....	۲۶
۱-۱-۲- ریشه های تاریخی حقوق شهروندی در قانون ایران دوره معاصر.....	۲۷
۲-۱-۲- منابع ملی حقوق شهروندی ایران.....	۲۹
۲-۲- اصول بنیادین حقوق زندانیان.....	۳۰
۱-۲-۲- حق حیات.....	۳۱
۲-۲-۲- حق مصونیت از شکنجه.....	۳۵
۳-۲-۲- حق مصونیت از حبس انفرادی و رویه های تنبیهی سخت گیرانه.....	۳۹
۴-۲-۲- حق دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی مناسب.....	۴۲
۵-۲-۲- حق ارتباط با خانواده و جهان خارج.....	۴۵
۶-۲-۲- حق آزادی مذهب و انجام امور مذهبی.....	۴۸
۷-۲-۲- حق آزادی و امنیت شخصی در حقوق ایران.....	۵۱
۱-۷-۲-۲- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....	۵۲
۲-۲-۷-۲- قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ش.....	۵۷

- ۲-۲-۷-۳- قواعد شکلی سلب موقت حق آزادی و امنیت شخصی..... ۵۸
- ۲-۲-۷-۴- ضرورت توجیه و مستدل بودن سلب موقت آزادی..... ۵۸
- ۲-۲-۷-۵- محدودیت مدت بازداشت و سلب موقت آزادی..... ۶۰
- ۲-۲-۷-۶- حق درخواست بررسی قانونی بودن سلب موقت آزادی و درخواست..... ۶۳
- ۲-۲-۸- حقوق بهداشتی، روانی و آموزش پزشکی زندانیان..... ۶۵
- ۲-۴-۴- احکام زندان در فقه..... ۶۸
- ۲-۴-۱- زندان به عنوان مجازات..... ۶۹
- ۲-۴-۱-۱- حبس..... ۷۰
- ۲-۴-۱-۱-۱- انواع حبس..... ۷۱
- ۲-۴-۱-۱-۲- اهداف حبس..... ۷۱
- ۲-۴-۱-۳- کارکردهای حبس..... ۷۳
- ۲-۴-۱-۴- مشکلات و ضررهای موجود در مجازات حبس..... ۷۴
- ۲-۴-۱-۵- محاسن زندان..... ۷۵
- ۲-۴-۱-۶- معایب زندان..... ۷۵
- ۲-۵-۵- مشروعیت زندان در فقه..... ۷۷
- ۲-۵-۱- مشروعیت زندان در قرآن..... ۷۸
- ۲-۵-۲- مشروعیت زندان در سنت..... ۸۰
- ۲-۵-۳- مشروعیت زندان از نظر عقل..... ۸۲
- ۸۵- فصل سوم : جایگاه حقوق شهروندی زندانیان در اسناد بین المللی.....
- ۳-۱- حقوق زندانیان در اسناد بین المللی..... ۸۶

- ۳-۱-۱-۱- مفهوم حقوق شهروندی در قوانین بین المللی..... ۸۷
- ۳-۱-۲- واکاوی قوانین و اسناد بین المللی ناظر بر حقوق زندانیان..... ۹۴
- ۳-۲- حقوق بنیادین زندانیان در پرتو اسناد بین المللی..... ۹۶
- ۳-۲-۱- مبانی حق سلامت زندانیان دارای بیماری سخت در حقوق بین الملل..... ۹۸
- ۳-۲-۲- حقوق شهروندی در اسناد بین الملل..... ۱۰۱
- ۳-۲-۳- حقوق بشر و زندان در اسناد بین الملل..... ۱۰۲
- ۳-۳- میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی..... ۱۰۴
- ۳-۴- اعلامیه اسلامی حقوق بشر..... ۱۰۶
- ۳-۵- آسیب شناسی نظری مجازات سالب آزادی..... ۱۰۹
- ۳-۵-۱- آثار مثبت و سازنده حبس بر محکومین..... ۱۱۰
- ۳-۵-۱-۱- اثر ارباب و بازدارندگی زندان..... ۱۱۰
- ۳-۵-۱-۲- اثر اصلاح و بازپروری زندان..... ۱۱۱
- ۳-۵-۱-۳- اثر ناتوانسازی زندان..... ۱۱۱
- ۳-۵-۲- آثار و تبعات منفی حبس بر محکومین..... ۱۱۱
- ۳-۵-۲-۱- آسیبه‌های جسمی..... ۱۱۳
- ۳-۵-۲-۲- بیماریها و اختلالات روانی..... ۱۱۵
- ۳-۵-۲-۳- محرومیت و قطع روابط خانوادگی و عاطفی..... ۱۱۶
- ۳-۶- عوامل عملی و نظری ناکارآمدی کیفر حبس..... ۱۱۸
- ۳-۶-۱- شکست برنامه ای اصلاح و درمان..... ۱۱۹
- ۳-۶-۲- تمارض با اصل شخصی بردن مجازاتها..... ۱۲۱

۱۲۳	۳-۶-۳- هزینه های اقتصادی زندان.....
۱۲۵	۳-۶-۴- مشکلات بهداشتی موجود در زندان.....
۱۲۵	۳-۶-۵- اثر نامطلوب زندان بر زندانیان.....
۱۲۶	۳-۶-۶- از بین رفتن حس مسئولیت.....
۱۲۷	فصل چهارم: نتیجه گیری و پیشنهادات.....
۱۲۸	۴-۱- نتیجه گیری.....
۱۲۹	۴-۲- پیشنهادات.....
۱۳۱	منابع و مآخذ.....

فصل اول: کلیات و مفاهیم

کلیات

مقدمه

حقوق شهروندی در آن معنا که در ابتدایی ترین و مهم ترین حقوق کلیه افراد بشر ارجحیت دارد به هیچ عنوان، حیطة ای به نام شهر و یا روستا ندارد و عنوان گذاری آن به این عنوان نشأت گرفته از مسامحه و ترجمه از لغات انگلیسی (Citizenship Right) است حقوق به معنای شهروندی در بخشی از نکات فطری بوده و از اوایل تاریخ انسانیت همزاد بشر بوده است، ولی در بیشتر موارد نتیجه کوشش انسان های حق خواهی است که سال های زیادی بلکه قرن ها جهت رسیدن به آن جان فشانی نموده اند. حقوق شهروندی را بایستی بیانگر هویت جمعی نامید زیرا قبل از آنکه به محدوده ویژه ای از دنیا متصل باشد. حقوق شهروندی از تلمیح تاریخی حقوق بشر به عنوان اولین منبع بااعتبار اساسی ترین حقوق قابل تصور برای آحاد بشر می باشد و از طرف دیگر این حقوق برای کلیه انسان ها، فاقد هیچ نوع تبعیض وجود دارد. اگرچه مطالعه ها بیانگر این است که باید محدوده معینی برای حقوق شهروندی قائل گردید حقوق شهروندی چنانچه به معنای عام و جهانیان مورد عنایت قرار بگیرد می تواند همچون نماد هویت جمعی و وحدت ملت ها محسوب شود. جدایی ناپذیر بودن این حقوق از صاحبان آن و ضرورت شفافیت بعدهای آن و اینکه حقوق شهروندی با دگرگونی هویت جامعه و فرهنگها در حال گسترش و دگرگونی و توسعه می باشد و اسناد قانونی موجود جهت الزامی نمودن این حقوق هم به مرور زمان کامل و ثبت شده است به نحوی که به جرأت می توان بیان نمود حقوق شهروندی به قسمت های خلل ناپذیر حقوق انسانها مبدل شده است. به سهولت می توان با بررسی تئوری ها به اثرات ارزشمند آن رسید.

در حال حاضر در زمینه های مختلف که در حیطة های علوم اجتماعی و به ویژه جامعه شناسی باز شده است شاید یکی از پرکارترین و در عین حال مستلزم ترین این زمینه ها موضوعات دنیای جرم و بزهکاری و انحراف باشد. یکی زندان را صدمه می داند، یکی زندان را خطرناک می خواند، دیگری زندان را روح انگیز، یک نفر دیگر زندانی را سبب مذاکراتی می داند و دیگری زندانی را معلول معضلات اجتماعی و خانوادگی. به هر حال زندان از حیث اینکه با حساسیت انسانها در ارتباط است شامل حساسیت خاصی می باشد واقعیت ها نشان از الزام اجتماع به جاهایی دارد که بتواند برای مدتی اشخاص ناسازگار و نابهنجار را از جوامع منفک نگه دارد. گرفتن پاسخی مناسب و کارآمد و اثرگذار در مقابل جرایم انجام شده افراد خلافکار پیوسته یکی

از مشکلات اصلی بشر بوده است و مروری بر تاریخ کیفرها بیانگر این است که انسان‌ها در این حیطه تجربه‌های مختلف و وسیع و اغلب هولناک را پشت سر گذاشته‌اند ولی در حال حاضر از بیشتر کیفرهای کهن که روزگاری متداول بوده‌اند تنها نامی برجای مانده است و بعضی از این نوع کیفرها هم که هنوز در بخشی از نظامهای کیفری کارایی دارند در پرتو کیفری که از دو سه سده پیش به این طرف سیطره خود را به عنوان وسیع‌ترین و متداول‌ترین قالب مجازات دهی به خلافکاران بر نظامهای عدالت کیفری بیشتر کشورهای دنیا گسترانیده است تا اندازه زیادی رنگ باخته‌اند. سازمان ملل متحد به روش عملکرد با انسان‌ها از قبیل رفتار با افرادی که در زندان به سر می‌برند توجه می‌کنند به همین علت سازمان ذکر شده چندین وسایل حقوقی بین‌المللی در دست گرفته است که منظور آنها حفاظت و ضمانت حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در داخل زندان‌ها است. حقوق زندانیان در حقوق موضوعه ایران تا میزانی کلی و عمومی شده است با تفکر در موازین بین‌المللی و اسناد مرتبط با آن معلوم می‌شود که بعضی از حقوق زندانی از جمله آموزش مجانی، حق برقراری تماس با خانواده، حق آگاه شدن از اخبار درونی و بیرونی و هم در اسناد بین‌المللی و هم در قوانین داخلی ایران پیش‌بینی شده است این در صورتی است که حقوق در اسناد بین‌المللی برای فرد زندانی مد نظر گرفته شده است که در آیین‌نامه‌ها و قوانین درونی جمهوری اسلامی ایران مد نظر قرار نگرفته است از این قبیل می‌توان به حق آگاه کردن خانواده از محبوس شدن فرد زندانی، حق آگاه نمودن خانواده زندانی از خود و بیماری زندانی، حق اطلاع از آیین و مقررات زندان به طور مکتوب و شفاهی، حق بهره‌مندی از تغذیه خوب، حق اجرای آداب و مرسومات دینی و فرهنگی، حق درمان ماندن نوشته‌های زندانی از هر نوع تجسس در حقیقت در طول سالهای اخیر به خصوص پیوسته اعتراضاتی به حقوق زندانیان زن از طرف بعضی محققان در برابر حقوق زندانیان وجود داشته است، تامین وجود داشتن وکیل برای تمامی متهمین از همان لحظه نخست یکی از مواردی است که اندک مورد عنایت قرار می‌گیرد. ضرورت تعالیم با هدف پیشگیری از تکرار جرم از اهمیت زیادی بهره‌مند می‌باشد. که در هر دو قانون به آن دقت شده است با در نظر گرفتن اصول فردی بودن مجازات، خانواده‌های زندانیان از قربانیان اصلی مجازات سرپرست خانواده محسوب می‌شوند. بنابراین وضع قانون و مقررات اثرگذار در جهت پشتیبانی از خانواده‌های زندانیان الزامی و ضروری می‌باشد که اندک مورد عنایت قرار گرفته‌اند. جداسازی رده بندی حقوق زندانیان در مقررات و اسناد بین‌المللی به خوبی انجام پذیرفته در حالی که حقوق زندانیان در حقوق موضوعه ایران تا اندازه‌ای کلی و عمومی بیان شده است.

حقوق شهروندی مجموعه ای از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی که فرد به عنوان تبعه ی یک کشور از آن برخوردار است. محور تضمین این حقوق، قانون می باشد و دولت موظف است به نمایندگی از اتباع خود آن را تصویب کرده و به موقع اجرا کند.^۱ اطلاقی عام بر مجموعه امتیازات مربوط به شهروندان و مجموعه قواعدی که بر موقعیت آنان در جامعه حکومت می کند وجود دارد. لذا تک تک افرادی که در جامعه زندگی می کنند و دارنده این حقوق هستند شهروند نامیده می شوند. به عبارتی دیگر دفاع از حقوق افراد و امنیت مدنی آنها، همان چیزی است که از آنها به عنوان «حقوق شهروندی» یاد می شود. قانون آیین دادرسی کیفری به عنوان مجموعه ی قواعد و مقررات ناظر به کشف، تعقیب، تحقیق، دادرسی و اجرای حکم، از یکسو دغدغه ی حمایت از آزادیهای فردی و حقوق شهروندی اشخاص را بر عهده دارد و از سوی دیگر به تأمین امنیت در جامعه اهمیت می دهد. به هر نحو به نظر می رسد رعایت حقوق شهروندان و تأمین امنیت آنها یکی از تکالیفی است که مسئولین قضایی باید برای تحقق آن تلاش بیشتر کنند. در اصل حقوق شهروندی مشارکت دو طرفه بین دولت حاکمه و مردم آن کشور است فلذا این حقوق در همه ی قسمتهای سیستم حکومتی وجود دارد. درحقیقت توجه به این حقوق در زندگی تک تک افراد جامعه تاثیر میگذارد و باعث رضایت یا نبود رضایت مردم از حکومت می شود. حقوق شهروندی وسعت فراوانی را در حوزه های فرهنگی و سیاسی و اجتماعی در یک کشور را به خود اختصاص می دهد، اما نکته اصلی در انجام آن عدالت قضایی می باشد. در هراجماع همیشه انسانهایی تنگ دست و بدون پشتیبان وجود دارند. در این بین تصویب قوانین حمایتی درخصوص پیشرفت سطح این افراد برای اجرای عدالت حاکمه اجتناب ناپذیر است. بنا بر این عدالت قضایی به معنی ایجاد بسترهای لازم برای تحقق حقوق افراد از سوی نظام قضایی و فیصله موضوع تنش میان مردم یک جامعه براساس ملاکهای قانونی توسط این نهاد می باشد. بدین معنا که دستگاه قضایی بایستی در مواجهه و برخورد با شهروندانی که به عنوان متهم نزد این نهاد حاضر می شوند، برخورد مناسب داشته و حقوق شهروندی ایشان را مراعات کند. طبق آیین نامه سازمان زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی ماده ۴۴ در جهت افزایش و اشاعه اصول و قواعد حقوق شهروندی در مراکز نگهداری مددجویان و موسسه های تحت پوشش آن در جهت رعایت مسائل حقوق انسانی و شرعی، تسهیل طریقه حبس زدایی و سازگار کردن محکومان با مجموعه ای بنام «انجمن حامی حقوق شهروندی مددجویان» زیر نظر ریاست

^۱ قاضی، ابوالفضل، ۱۳۷۵، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم، ص ۱۲۲

سازمان و تعدادی کارشناس، تشکیل می شود. به منظور تضمین از حقوق شهروندی اصول زیر در مراحل دادرسی مورد تاکید می باشد. که می توان از اصل برائت و یا آزادی، اصل قانونی بودن مجازاتها و جرایم، اصل منع هتک حرمت و حیثیت اشخاص، اصل ممنوعیت شکنجه و ... تمامی اصولی است که در قانون اساسی کشور ما آمده و بر آنها تاکید شده است. همچنین مجموعه اصولی است برای ایجاد امنیت فردی و حقوق دفاعی و شهروندی متهمان در برابر سوء استفاده های احتمالی در نظر گرفته شده است. در جمهوری اسلامی ایران قوانین داخلی بر گرفته از قرآن و فقه دارند، توجه به حقوق انسانی شهروندان مسلماً بیشتر از سایر کشورها می باشد. قرآن کریم به عنوان آخرین و جاودانه ترین کتاب آسمانی، به روشنی بر ارجمندی و کرامت همه ی انسان ها تصریح کرده است. خداوند می فرماید «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم^۲. در کتاب احکام زندان در اسلام آمده است که: حضرت امیر المومنین علی (ع) همواره از زندانها دیدن کرده و از حال زندانیان آگاه می شد. آمده است که علی (ع) اولین کسی بود که دستور داد غذای زندانیان را در زمستان و تابستان تأمین و خدمات لازم را از بیت المال هزینه نمایند. در تفسیر نور آمده است، کرامت انسان هم در خلقت و هوش و عقل و استعداد است و هم در دارا بودن قانون آسمانی و رهبری معصوم، و مسجود فرشتگان واقع شدن است. انسان مجرم، فردی همانند دیگران است که راه خطا پیموده و گرایش او به جرم و تبهکاری، ویژگی ذاتی او نیست، بلکه امری عارضی است و از همین رو، میتوان با آن مقابله و او را اصلاح کرد. بنابراین حتی اگر ارتکاب جرم، با اراده و اختیار خود فرد و آگاهی از پیامد های آن صورت گرفته باشد، نمیتواند خللی به کرامت شخص وارد کند. مجازات مجرم نیز باید به میزان هنجار شکنی او باشد و باید از هرگونه مجازات غیر انسانی و توهین آمیز که خلاف کرامت و منزلت انسان است، اجتناب کرد. حقوق جهانی بشر هیچ حد و مرزی به نام زندان نمی شناسد. این حقوق شامل حال تمامی افراد بازداشت شده و زندانی نیز می باشد با در نظر گرفتن ماده ی ۶ کنوانسیون حقوق بشر و ماده ی ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، حق استفاده از «دادرسی منصفانه» جزء حقوق اساسی افراد به حساب می آید و دارای بخش های مختلفی است که می توان به استقلال و بیطرفانه بودن دادگاه، احترام به حقوق دفاع متهم و همچنین عهدنامه آمریکا در زمینه حقوق بشر برای ممانعت از مجازات شکنجه به عنوان یک ابزار حقوق بشر بین الملل است که سال ۱۹۸۵ توسط سازمان کشور های آمریکایی با هدف جلوگیری از شکنجه و سایر فعالیت های مشابه ایجاد شد. ونیز می توان به قوانین سازمان ملل متحد در خصوص زندانیان در مواد ذیل اشاره کرد:

ماده ۳۷ مددجویان تحت مراقبت می توانند با اقوام و آشنایان خوش نام خود در زمانهای معینی، یا بصورت کتبی و یا ملاقات حضوری و تلفنی، ارتباط برقرار نمایند. ماده ۳۸ زندانیانی که تبعه خارجی هستند باید امکانات معقولی برای ارتباط با نماینده دیپلماتیک یا کنسولگری کشور خود را داشته باشند. ماده ۷۹ باید توجه خاصی به حفظ و بهبود روابط بین زندانی و خانواده به عنوان اقدامی که در جهت منابع هر دوی آنهاست، معطوف شود. ماده ۵۹ برای زندانیان محکوم باید کلیه امکانات آموزشی، تفریحی به معاضدت قضائی و غیره فراهم شود. بنا براین می توان حقوق شهروندی مدرن را دارای دو ویژگی مشهود دانست که آن را از دیگر معانی حقوقی مستثنی می کند. ابتدا؛ حقوق شهروندی امروزه، مستقل از حقوق جهانی بشر است. که در واقع باید آن را با نگاهی ویژه این علم را معنی و جستجو نمود. بنا بر این با توجه به مباحثی که ذکر شد مفاهیم، بنیانها، اهداف حقوق شهروندی و حقوق بشر باید به طور جداگانه بررسی شود. البته می توان گفت با وجود ارتباط حقوق بشر با مسائل فرهنگی و اجتماعی مربوط به حوزه ی شهروندی به معنای نبود استقلال این رشته از حقوق نمی باشد، زیرا معمولاً تمامی رشته های انسانی با یک دیگر ارتباط دارند. در ثانی، حقوق شهروندی امروزه، در ارتباطات میان افراد یک جامعه با ارگانهای دولتی مشاهده می شود و از این بابت باید آن را تعبیر خاصی از «حقوق شهروندی» به معنی عام در نظر گرفت. در این بین حقوق شهروندی مددجویان به علت محروم شدن آنها از آزادی دارای اهمیت ویژه ای است. بر این مبنا از زمان شروع تشکیل نظام بین المللی حقوق جهانی بشر به حقوق شهروندی مددجویان در قالب اسناد خاص و عام توجه خاصی شده است. در این مورد از اسناد خاص، می توان به قوانین استاندارد در نحوه برخورد با مددجویان به انواع حبس و بازداشت و غیره اشاره نمود. یکی از منابع مهم حقوق شهروندی مددجویان آئین نامه سازمان زندان ها می باشد و تا اندازه ای از آن اسناد تاثیر گرفته است.

اکنون این سوال بوجود می آید که حقوق شهروندی زندانیان در ایران چیست؟ قوانین فعلی تا چه اندازه ای به استاندارد های بین المللی حقوق شهروندی نزدیکند؟

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

ضرورت تحقیق در این پژوهش حقوق شهروندی است، که در حقیقت یکی از ثمرات پدیدار شدن گفتمان حق در سده های اخیر است که به همین جهت با حقوق بشر قرابت مفهومی و تاریخی دارد. پژوهش پیش رو سعی دارد، به اهمیت حقوق شهروندی زندانیان را بر اساس اقدامات انجام شده و تطبیق آن با اسناد و

کنوانسیونهای بین المللی متناسب با شرایط کشور و لزوم توجه به بهبود وجهه بین المللی ایران در زمینه ی رعایت حقوق شهروندی زندانیان پردازد.

۳-۱- اهداف تحقیق

هدف اصلی:

از اهداف اصلی این پژوهش کمک به اصلاح آیین نامه سازمان زندانها و تدوین یک آیین نامه مطابق با کرامت انسانی برای زندانیان و همچنین گامی در جهت هماهنگی قوانین موجود در زمینه ی حقوق زندانیان با معیارهای جهانی می باشد .

هدف فرعی:

بهبود ادبیات حقوقی ایران در زمینه ی حقوق شهروندی زندانیان و کمک به فرایند های آموزشی و توسعه مسائل تربیتی در محیط زندان برای مددجویان مورد استفاده قرار گیرد.

۴-۱- سوال های تحقیق

سوال اصلی:

الف)- تحولات اساسی در خصوص حقوق زندانیان و مصادیق آن در اسناد بین المللی و حقوق ایران کدام اند؟

سوالات فرعی:

الف)- رویه عملی سازمان زندان های کشور در برخورداری زندانیان از حقوق شهروندی تا چه میزان با استاندارد های فقهی و بین المللی مطابقت دارد؟

ب)- مصادیق حقوق شهروندی زندانیان در ایران کدامند؟

۱-۵- فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی:

الف)- به نظر می رسد تحولات بسیاری در زمینه حقوق زندانیان وجود داشته و در سیر قواعد حقوقی دچار تحولات متعددی شده است. از اصول مختلف قانون اساسی گرفته تا قانون حقوق شهروندی و آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها قواعد بسیاری درخصوص حقوق زندانیان را برشمرده و تحولات این عرصه را رقم زده اند. همانگونه که در اسناد بین المللی نیز تحولات متعددی در این خصوص وجود داشته و از میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و قواعد حداقلی رفتار با زندانیان گرفته تا اعلامیه جهانی حقوق بشر در این زمینه مصوب و اجرا شده اند.

فرضیه های فرعی:

الف)- به نظر می رسد با توجه به شرایطی که در زندان ها در حال حاضر وجود دارد فاصله بسیاری میان رویه حاکم بر زندان ها با استانداردهای فقهی و بین المللی وجود دارد و علی رغم وجود قوانین و مقررات مختلف در زمینه رعایت حقوق زندانیان، اما اجرای این مقررات به درستی صورت نگرفته و موجب نقض برخی از این مقررات گردیده است.

ب)- به نظر می رسد موارد مختلفی در خصوص حقوق شهروندی زندان وجود دارد و مصداق های متعددی در این مورد مطرح است. از جمله مهمترین حقوق شهروندی زندانیان می توان به حق حیات، حق مصونیت از شکنجه، حق دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، حق ارتباط با خانواده و حق مصونیت از حبس انفرادی را اشاره نمود.

۱-۶- پیشینه تحقیق

در این زمینه تحقیقاتی صورت گرفته که به برخی از کتب و مقالات اشاره می کنیم:

- حسینی در مقاله ای تحت عنوان « زندان و زندانی در ایران » معتقد است با توجه به رشد سریع زندان سازی در این دوره لازم است که علل و عوامل آن را مورد بررسی قرار دهیم گزارشها، تلگرافها، قوانین و دستورالعملهای متعددی در مورد زندان سازی و شرایط حاکم بر زندانهای آن دوره در سازمان ملی ایران وجود دارد. از اینرو، ما با بررسی اسناد موجود سعی خواهیم کرد اوضاع و احوال زندانهای این دوره و علل